

LLIBERTAT I AUTORITAT EN HANNAH ARENDT I KARL JASPERS*

Anna MASÓ MONCLÚS

En fer les primeres lectures de Hannah Arendt, em vingué a la ment la idea de la Filosofia de l'Existència. No veia la vinculació d'una manera precisa i tampoc responia tal idea a les meves expectatives envers l'autora. Algú m'ho va treure del cap. Així passà algun temps fins que en abordar sistemàticament l'obra i biografia de la pensadora vaig confirmar aquella primera impressió fins a convertir-la en una hipòtesi de treball. En un article rellevant per a aquesta qüestió, «What is Existenz Philosophy?»¹ Arendt precisava que la Filosofia de l'Existència tenia el seu origen al segle passat amb Schelling, Kierkegaard, Nietzsche i Bergson. Aquesta genealogia té l'originalitat de situar l'acte fundacional de la Filosofia de l'Existència en Schelling, qui, segons assenyalava Arendt, fou el primer en usar el terme 'existència' en el sentit contemporani. Jaspers dictà un seminari sobre Schelling l'any 1926, al qual havia assistit Hannah Arendt, i publicà un llibre sobre el pensador romàntic quasi tres dècades després.² Arendt, de la seva banda, s'apassionà pel romanticisme durant la seva joventut i de fet mai deixà d'interessar-s'hi. Les arrels romàntiques de l'existencialisme

* Aquest text fou presentat en castellà a la *Third International Jaspers Conference* «Jasper's Legacy — Our Task: Communication; World Philosophy; World History of Philosophy» celebrat conjuntament amb el *XIX World Congress of Philosophy* «Mankind at a Turning Point: Philosophical Perspectives» (Moscou, 1993). A banda de les 34 seccions, el *XIX World Congress* acollí trobades de Societats de Filosofia d'arreu del món com fou el cas de la Karl Jaspers International Society que celebrà en aquelles dates la seva tercera Conferència.

1. «What is Existenz Philosophy?» a *Partisan Review*, vol 13, 1946. Aquest article il·lustra les seves idees sobre l'existencialisme, resseguint la seva gènesi històrica i fent-ne així mateix una anàlisi temàtica.

2. JASPERS, K., *Schelling. Grösse und Verhängnis* (1955).

s'entrecreuaren en Arendt i Jaspers a través no només de Schelling sinó també de Nietzsche, referents comuns d'ambdós. Cal advertir però, que seria un error situar H. Arendt en el moviment o orientació filosòfica de la qual Karl Jaspers fou el representant més destacat a Alemanya. No obstant, si bé no es pot dir que Arendt fos existencialista, qualificatiu com personalista o fenomenòloga també resulten inexactes i equívocs, tot i que el darrer, és el més just, al meu parer. Realment resulta difícil, i potser innecessari, classificar-la; per aquest motiu el més adequat seria una definició calidoscòpica al gust o judici de l'espectador —en aquest cas del lector— en la mesura que la seva obra permet diferents mirades a partir dels interessos intel·lectuals o polítics de qui s'hi apropa. Aquest text té el modest propòsit d'oferir un dels possibles punts de vista, el qual consistirà en examinar —mitjançant l'anàlisi de les nocions de llibertat i autoritat— algunes de les afinitats intel·lectuals i polítiques de dues personalitats de la filosofia contemporània, Hannah Arendt i Karl Jaspers.

El 1926, després d'haver estudiat amb Heidegger a Marburg i amb Husserl a Friburg, Arendt es traslladà a Heidelberg, on conegué Jaspers, aleshores Catedràtic de Filosofia, sota la direcció del qual elaborà la seva tesi sobre Agustí d'Hipona.³ Fou en aquells anys quan començà una amistat que es mantingué durant 43 anys, malgrat la guerra, les vicissituds personals i finalment la distància. A l'abundant bibliografia d'Arendt es troben nombroses i freqüents referències al seu mestre i amic; a més va publicar un text monogràfic sobre la seva filosofia política.⁴ L'intercanvi epistolar iniciat el 1926 es prolongà fins la mort de Jaspers el febrer de 1969, essent només interromput entre els anys 1933 i 1945 a causa de la persecució nazi. Aquesta correspondència, que ha estat publicada,⁵ és potser el testimoni més fidedigne de la preocupació que ambdós sentien pels assumptes polítics i socials del seu temps i una mostra de la genuïna confiança que els uní. A la mort de Jaspers, en la commemoració oficial que va tenir lloc a la Universitat de Basilea el 4 de març de 1969, Arendt pronuncià un breu discurs en el que parafrasejant-se a si mateixa, anunciava «*in quello spazio pubblico che egli ha tanto amato e onorato ... che qualcosa di prezioso lo ha abbandonato ora che egli... è uscito di scena. Come lui, nessuno parla più, nessuno ha parlato, e nessuno parlerà più nei tempi prossimi a venire*».⁶ Arendt pensava que tres paraules inseparables —com si es tractés d'una trinitat— podien sintetitzar el missatge de Jaspers: *raó, llibertat i comunicació*. «*La raó ha creat el regne de l'esperit, la llibertat regna en ell*»

3. *Der Liebesbegriff bei Agustin. Versuch einer philosophischen interpretation* (1929). Utilitzo la trad. italiana ARENDT, H., *Il concetto d'amore in Agostino*, SE, Milano 1992. Traducció de Laura Boella.

4. ARENDT, H., «Karl Jaspers as Citizen of the World», article publicat a SCHLIPP, P.A., *The Philosophy of Karl Jaspers*, Open Court Pub. Co, La Salle, 1957. Posteriorment inclòs a *Men in Dark Times*, Brace and World, Harcourt Brace & World, New York, 1968. Utilitzo la traducció castellana *Hombres en tiempos de oscuridad*, Ed. Gedisa, Barcelona, 1990.

5. HANNAH ARENDT-KARL JASPERS, *Briefwechsel*, Piper GmbH & Co. KG, München 1985. Hi ha traducció americana, *Correspondence 1926-1969*, Harcourt Brace & Co., New York, 1993. També hi ha una edició parcial italiana a càrrec d'Alessandro Dal Lago, *Carteggio*, Feltrinelli Editore, Milano, 1989. Citaré en endavant aquesta darrera perquè fou la que vaig usar el 1993 per al text de Moscou.

6. *Carteggio*, op. cit. pág. 237.

deia Arendt a la «Laudatio»⁷ que redactà en ocasió de l'atorgament a Karl Jaspers del Premi de la Pau. L'interès i talent polític de Jaspers haurien fet d'ell un bon estadista si no hagués estat per la seva malaltia i pel fet d'haver nascut en un país que bloquejà les seves aptituds polítiques. En la seva concisa al·locució, Arendt ennoblia la ciutat de Basilea qualificant-la de «polis», i en referir-se a la satisfacció de Jaspers quan li fou concedida —el 1967— la ciutadania suïssa, aprofitava per assenyalar la diferència entre ciutadania i nacionalitat. Els Estats-Nació nascuts a partir de la Revolució Francesa s'apropriaren del concepte de nacionalitat per aplicar-lo als Estats i fundaren la seva política, en primer lloc, en la *unitat* subordinant-hi la *llibertat*, fet que en opinió de Jaspers,⁸ esdevingué funest per a Alemanya. La dissertació d'Arendt concentrava alguns dels temes polítics que ambdós havien discutit tantes vegades i que constitueixen qüestions destacades en els seus respectius pensaments filosòfics.

A Hannah Arendt li agradava dir-se teòrica política, més que filòsofa; de fet va refusar reconèixer-se'n fins la darrera etapa de la seva vida, perquè sentia una pregona animadversió envers els filòsofs professionals,⁹ el quals durant els anys dels nazisme a Alemanya mantingueren una actitud ambigua i foren incapaços d'enfrontar-se a un règim que cometia atrocitats i es mostrava enemic de la llibertat i la pluralitat democràtica. Es podria dir que aquesta era una raó pràctica, però hi havia encara una altra raó d'ordre teòric per al seu rebuig de tal qualificatiu. Els «filòsofs professionals» es consideraven posseïdors de la veritat, una veritat única suposadament científica, universal i necessària. A aquest concepte de veritat, Arendt contraposava una veritat contingent i diversificada en un rosari de veritats, la consistència de les quals no s'estableix per cap tipus de correspondència o adequació de l'intel·lecte i la cosa, sinó per l'acció dels éssers humans en un món comú i a través del *judici* dels nostres semblants. Més endavant es veurà que la noció de veritat jasperiana és molt diferent.

Karl Jaspers, de la seva banda, no fou un «filòsof professional»; aquest figurava com un dels seus mèrits indiscutibles. A causa de la seva formació mèdico-psicològica, fou considerat per alguns col·legues universitaris —per exemple Rickert— com un «outsider» segons explicava el mateix Jaspers a la seva *Autobiografia*.¹⁰ Tret dels anys trenta en què gaudí de prestigi a causa de la difusió de l'existencialisme, «*fou posat en cert sentit entre parèntesis*» podent-se afirmar, com ho fa Alessandro dal Lago, que les d'Arendt i Jaspers foren, des del punt de vista polític i intel·lectual, «*vides paral·leles*». ¹¹ Pel que fa al concepte de veritat —que he caracteritzat

7. ARENDT, H., «Karl Jaspers: A Laudatio» dins *Men in Dark Times*, op. cit. Versió original alemanya «Karl Jaspers. Reden zur Verleihung des Friedenspreises des deutschen Buchhandels» (1958).

8. M'estic referint a l'obra de Jaspers *Schicksal und Wille. Autobiographische*. Trad. castellana *Entre el destino y la voluntad*, Ed. Guadarrama, Madrid 1969 (pàgs. 261-264).

9. El 28/10/1964, Günter Gauss li feu una entrevista per a la TV on es declarava «teòrica política». Entrevista «Was bleibt? Es bleibt die Muttersprache». Publicada el mateix any a *Zur Person, portraits in Frage und Antwort*, Feder Verlag, München 1964. Fou traduïda al català «Només em queda la llengua materna» i publicada a la revista *Saber*, n. 43, Primavera 1987.

10. JASPERS, K., *Philosophische Autobiographie*, R. Piper & Co. Verlag, München, 1958. Trad. castellana *Autobiografía filosófica*, Ed. Sur, Buenos Aires, 1964.

11. Introducció de Alessandro dal Lago al *Carteggio*, op. cit.

molt succintament en Arendt— només assenyalaré que Jaspers dubtava de la univocitat i validesa absoluta i universal de la veritat. Certament Jaspers, no obstant les diverses formes —*sentit, comunicació i suficiència*— en què pot ser entesa la veritat, creia en la seva unitat, la qual s'identificava amb la «*Grenzenlose Kommunikation*» o «*comunicació sense límit*» en l'àmbit de l'existencial.¹² Tanmateix, aquesta unitat no arriba a ser-nos accessible més que de manera històrica perquè som éssers temporals.

Tot seguit intentaré mostrar la coincidència o divergència de plantejament de Hannah Arendt i de Karl Jaspers pel que fa a la idea d'autoritat, cosa que inevitablement comportarà l'aclariment d'altres conceptes amb els quals aquesta es troba íntimament relacionada.

L'autoritat es revela —en el pensament de Jaspers— com a limitació de la veritat a la qual pretén emmordassar. Tanmateix però, l'autoritat té un aspecte positiu que no s'ha d'infravalorar, és allò que ens assossega, que ens dóna suport i ens protegeix. L'existent («*Dasein*») llençat al món s'enfronta al repte del viure quotidià amb els seus semblants, «*a l'alegria de viure i al dolor de perdre's*»,¹³ al buit de la llibertat i a l'angoixa que apareix davant la possibilitat del no-res. L'acció al món no pot defugir l'autoritat malgrat que primer aparegui com a exigència o fins i tot com a coacció des de fora. L'autoritat és sentida i viscuda per part de les persones com a violència i privació de la seva llibertat perquè el seu ésser històric es manifesta a la manera de lleis, ordres, normes, valors, costums, símbols i maneres de pensar que acaba, tot plegat, per formar una mena de present absolut, sempre en tensió i canvi pel mateix fet de ser temporal. D'això se'n deriva que la pau col·lectiva i individual que, en principi, es desprèn de l'autoritat, no existeix realment, ans al contrari, el que es manifesta és la tensió. Segons Jaspers, aquesta tensió es mostra en formes diverses:¹⁴

En primer lloc, sorgeix un conflicte entre l'autoritat que desitja la fixació i estabilitat i allò que trenca una i altra vegada l'ordre establert. L'ordre radica en el mateix enfrontar-se a l'autoritat que pretén imposar-se. Val a dir que aquesta caracterització de l'ordre per part de Jaspers és força interessant i permet endevinar, d'una banda, al psicòleg Jaspers i, de l'altra, una concepció dialèctica de l'autoritat perquè en afirmar-se, en posar-se a si mateixa com a inici, desencadena immediatament la negació, l'oposició, la qual genera, al seu torn, un moment nou, més ric que el primer a causa de la diversitat que implica. Però no es tracta de cap superació ni tampoc de cap síntesi sinó d'un ordre plural en el qual conviuen en equilibri tens, afirmació i negació, autoritat i oposició i que, pel mateix fet de ser «tens», aquest nou ordre tornarà a qüestionar-se i reformular-se constantment. L'autoritat de Jaspers —que jo he qualificat de dialèctica— és més heraclí-

12. ARENDT, H., «Karl Jaspers, ¿Ciudadano del mundo?», op. cit. pág. 71. L'autora afirma que l'expressió «*Grenzenlose Kommunikation*» apareix en quasi tots els treballs de Jaspers. La identificació veritat-comunicació que es produeix a partir de *Rechenschaft und Ausblick*, München, 1951. Trad. castellana *Balance y perspectiva*, 1953.

13. JASPERS, K., *Existenzphilosophie* (1937). Utilitzo la traducció castellana *Filosofia de la existencia*, Ed. Planeta-Agostini, Barcelona, 1985. Aquest text recollia tres conferències donades a la Freie Hochstift de Frankfurt A.M., i posteriorment fou inclòs per Jaspers al llibre *Von der Wahrheit* (1947).

14. En la caracterització que a partir d'ara faré segueixo el text de Jaspers *Filosofia de la existencia*, op. cit.

tiana que hegeliana perquè recorda aquella idea d'Heràclit quan deia que la quietud i unitat subjacent al perpetu moviment es manifestava en la lluita dels oposats o en el punt d'equilibri tens de l'arc i la fletxa.

En *segon* lloc, la tensió entre *autoritat i llibertat* s'expressa en l'individu. L'ésser humà que creix sense autoritat resta abandonat a la buida possibilitat del no-res. En el decurs del seu madurar l'individu experimenta el sorgiment de l'autoritat en si mateix, en fer-se-li present de manera originària en l'autoreflexió i la pròpia experiència. Quan la vivència és intensa se l'apropia. Ans al contrari, si l'ésser humà es desenvolupa sense autoritat, s'enfronta prematurament al dubte i l'absència de límits, a la perplexitat davant l'absència d'una unitat vertebradora i a la constant imperfecció de l'existència. En la seva evolució l'individu necessita suport allà on encara no és capaç de decidir, fins que troba dins seu amb força i claredat la veritat que accepta lliurement, fins i tot contra l'autoritat externa. Però aquesta acceptació de l'ésser humà lliure, que només es recolza en si mateix, no es pot assolir definitivament perquè la totalitat no pertany, per definició, a cap ésser humà. Aquest frec amb la impotència i la limitació provoca incertesa i vacil·lació i es manifesta en la tensió entre llibertat i autoritat. Els continguts propis de la llibertat exigeixen la ratificació de l'autoritat o, contràriament, la resistència i oposició a ella. L'autoritat genera energia i força, al seu favor o contra ella, però en qualsevol cas rebutja l'arbitrarietat. Cal descartar l'errònia idea que autoritat i arbitrarietat van associades *per se*. És cert que hi ha una falsa autoritat que implica greus perills per al conjunt de la humanitat i per a cada individu particular, però el remei no es troba en la negació de l'autoritat sinó en descobrir i desemmascarar la falsa autoritat. Jaspers afirma que aquells que saben i volen ajudar-se a si mateixos desitgen que existeixi autoritat al món perquè, tot i que molts individus podrien assolir la veritable llibertat, la gran majoria cauria víctima del desordre i l'arbitrarietat dels impulsos de l'*existent*. L'autoritat és falsa quan esdevé mer poder de l'*existent*, quan exigeix obediència cega, quan enfront al problema de la llibertat provoca la por a fi d'aconseguir la renúncia a la llibertat.

La defensa jasperiana de l'Autoritat té resposta per part d'Arendt en la distinció entre autoritat, poder i força, així com en les reflexions entorn a l'obediència i la violència, nocions analitzades en nombrosos escrits.¹⁵ Arendt que visqué en més d'una ocasió en el límit i s'arriscà a pensar a la vora de l'abisme, quan ja no queda res on agafar-se, manifestà un desig imperatiu per comprendre, era una necessitat irremplaçable i ineludible. Comprendre com havia estat possible el totalitarisme —que priva els éssers humans de tota mena de llibertat— en un món que no era totalitari sinó democràtic, comprendre per què Hitler i el partit nacionalsocialista van poder exercir el poder i després el terror sobre pobles i persones que van obeir i es van sotmetre fins al punt de fer-se còmplices i coautors de la seva

15. Textos d'Arendt on es troben analitzats aquests conceptes són: *The Origins of Totalitarianism* (1951), trad. cast. *Los orígenes del totalitarismo*, Alianza Editorial, Madrid, 1987; *Eichmann in Jerusalem* (1963), trad. cast. *Eichmann en Jerusalén*, Ed. Lumen, Barcelona, 1967; *Crisis of the Republic* (1969), trad. cast. *Crisis de la República*, Ed. Taurus, Madrid, 1973; i especialment «What was Authority?» (1959) reeditat a *Between Past and Future* (1961); no hi ha traducció castellana ni catalana.

pròpia desgràcia. Arendt polèmica i controvertida escrivia: «*Un solo hombre sin el apoyo de otros jamás tiene suficiente poder como para emplear la violencia con éxito...*» «*El terror no es lo mismo que la violencia; es, más bien, la forma de Gobierno que llega a existir cuando la violencia, tras haber destruido todo poder, no abdica sino que, por el contrario, sigue ejerciendo un completo control... la eficacia del terror depende casi enteramente del grado de atomización social*».¹⁶

L'autoritat —defensada per Jaspers— ha entrat, en opinió d'Arendt, en crisi en el món contemporani essent objecte de confusió i debat per part de la teoria política, tret d'alguns casos esporàdics en què encara es recorda la importància fonamental que aquest concepte tenia en el passat. L'autoritat fracassa tant quan s'usa la força com quan es fa servir la persuasió perquè aquesta pressuposa la igualtat i funciona a partir d'una argumentació, qüestions que són alienes a l'autoritat. Arendt, per a qui el món grec sempre fou un punt de referència, argumentava que a pesar del supòsit platònic i també aristotèlic que tota comunitat ben ordenada està constituïda pels qui governen i pels qui són governats, a Grècia no tenien cap terme equivalent en sentit estricte a "autoritat". Arendt situava el seu origen en el dret i jurisprudència romans recordant que Ciceró distingia entre «*potestas in populo*» i «*auctoritas in senatu*». Sens dubte, Ciceró formà part dels amics del passat que Arendt trià seguint el seu *gust* o el seu *judici* i pel que fa al tema que ens ocupa, podem afirmar que la idea arendtiana del poder naixent d'entremig de la gent quan actua concertadament, és ciceroniana. Quan a l'autoritat, Arendt la situa en l'acte fundacional d'una comunitat política que se sap a si mateixa nova, com fou el cas de la fundació de Roma i segles més tard el de la revolució americana. L'originalitat d'Arendt, en la seva reflexió sobre l'autoritat, rau en la vinculació d'aquesta a un nou començament que és revolucionari. Evidentment Arendt no ignorava que tota revolució implica inevitablement una violència, que ella distingia molt bé d'aquella altra exercida per uns éssers humans sobre altres, o per l'Estat, a fi d'aconseguir el seu sotmetiment. En l'assaig *What was authority?*, Arendt examinava detalladament la gènesi del terme i establia distincions entre el "poder" «*Macht*» que procedeix de l'heroi revolucionari i del poble que lluita per la seva llibertat, de la "força" de la naturalesa «*Kraft*» i de la "violència" «*Gewalt*».

Arendt entenia per *poder* aquella capacitat humana d'actuar concertadament. El poder no pertany exclusivament a un individu sinó que sorgeix allà on els éssers humans s'ajunten i fan ús de la paraula per a dur a terme una acció. El poder sustenta les institucions i els governs, que es petrifiquen i cauen quan els falta la vitalitat i el suport que els ciutadans els hi transmeten. Aquest poder no és quietud ni passivitat perquè és capaç d'acció i expressió en qualsevol moment, mostrant-se espontàniament quan hi ha algun tipus de moviment social; així va passar quan les manifestacions d'estudiants al maig de 1968. El poder de la ciutadania legítima l'autoritat en algun dels seus membres mentre els altres la reconeixen i recolzen però no renuncien a l'expressió de la seva llibertat. *Autoritat i assentiment* —

16. ARENDT, H., «On Violence» (1970). Posteriorment inclòs a la reedició de *Crisis of the Republic*, op. cit.. Cito de la trad. cast. inclosa també dins *Crisis de la república*, op. cit. (pàgs. 152 i 156-157).

com els dos rostres de *Ianus*— possibiliten la pau i l'ordre social o l'assossegament individual, però sobre elles penja constantment l'amenaça de la seva perversió si no s'articulen a través de la paraula (Arendt) o la comunicació (Jaspers). Per a Arendt, el veritable poder no desitja el silenci ans al contrari, només és real allà on paraules i accions, dir i fer, no s'han separat i les paraules no han esdevingut clixés buits de sentit.¹⁷ Arendt, en «Desobediència civil»¹⁸ caracteritzava l'actual societat com a «societat de l'assentiment» amb absència de veritable acció política, amb passivitat només trencada per l'acció d'aquells grups que en comptes d'assentir es permeten *dissentir* i posava com a exemple l'objecció de consciència.

Arendt considerava que habitualment el terme «força» és usat —en la parla quotidiana— com a sinònim de violència, quan s'hauria de reservar per a referir-nos a les forces de la naturalesa, estudiades per la física newtoniana. Si el concepte és aplicat a l'àmbit humà, se l'haurà de vincular amb la condició humana del cos i en conseqüència serà «la energia liberada per moviments físics o socials».¹⁹ Això ens obliga a assenyalar la diferència que Arendt estableix entre labor i treball, entre el cos que labora i la mà que treballa, distinció que havia fet Locke però que després fou oblidada. Mentre el cos, com ja he dit, pertany a la naturalesa i genera força, la mà simbolitza la capacitat humana de transformar el decurs natural, és a dir d'infringir violència a la natura —o als altres éssers humans en tan que éssers naturals— i, en conseqüència, podem estendre això a les activitats —labor i treball— realitzades respectivament pel cos i la mà.²⁰

Arendt afirma, d'acord amb Sorel,²¹ que la violència és un fenomen fosc davant el qual existeix una mena de consens entre tots els teòrics polítics de dreta i esquerra, segons el qual aquesta és la més flagrant manifestació del poder, la darrera «ratio». Arendt es fa ressò, d'una banda, de la concepció de Max Weber —el pensador que més influï Jaspers segons les seves pròpies paraules— qui defineix l'Estat com «el domini dels homes sobre els homes basat en els mitjans de violència legitimada, és a dir, suposadament legitimada»²² i de l'altra, del pensament marxista per boca de Trotsky quan a Brest-Litovsk (avui Lituània) afirmava que tot Estat es basava en la violència. Arendt no estava d'acord amb la concepció de l'Estat ni del liberalisme ni del marxisme, perquè ella no l'entenia com un pacte social que ve a resoldre l'enfrontament i enemistat natural dels individus entre si, sinó com la manifestació de la tendència essencial dels éssers humans a comunicar-se i actuar junts en un món comú, traslladant, d'aquesta manera, en el

17. ARENDT, H., «Understanding and Politics», *Partisan Review*, n.4, 1-8-1953. Sobre aquest article vaig escriure un text «Hannah Arendt: comprensió i política» que es troba a *Perspectiva Social*, n. 33, ICESB, Barcelona, 1993.

18. ARENDT, H., «Desobediència civil», *Crisis de la república*, op. cit.

19. ARENDT, H., *On Violence* (1969-70), trad. cast. «Sobre la violència», *Crisis de la República*, op. cit., pág. 147.

20. La qüestió de la triple activitat humana: Labor, Treball i Acció, és tractada per Arendt a *The Human Condition* (1958). Trad. cast. *La condició humana*, Ed. Paidós, Barcelona, 1993 amb introducció de M. Cruz.

21. SOREL, G., *Réflexions sur la violence* (1908). ARENDT, «Sobre la violència» op. cit., pág. 138.

22. ARENDT, H. «Sobre la violència» op. cit., pág. 138. La cita que Arendt transcriu és de C. WRIGHT MILLS, *The Power Elite* (1956) qui expressa, segons Arendt, la idea de l'Estat de Max WEBER.

temps l'antiga noció aristotèlica de l'ésser humà com a «*zoon politikón*». Tot govern necessita el recolzament del poble, es tracti d'un monarca, un tirà o una democràcia. En aquest darrer cas, tal afirmació resulta evident per definició; tanmateix, no és menys cert que el poder d'un sol home requereix la col·laboració d'un grup encara que aquest sigui una minoria. Arendt —seguint Montesquieu— afirma que hi ha una relació inversa entre poder i violència, és a dir, quant menor és el nombre dels qui donen suport a un govern —és a dir, menor és el seu poder—, més gran és la violència exercida per aquell govern. Tal com Engels havia dit, recordava Arendt, la violència usa instruments —no persones— per a mantenir-se com a poder. El poder d'una majoria que no respecta els drets humans i la legalitat pot ser molt eficaç en l'ofegament del dissentiment i de les minories, sense que utilitzi la violència física. Aquesta era per a Arendt una perversa i radical forma de poder, la de tots contra un. En l'extrem contrari es troba la radical forma de violència, la d'un contra tots, la qual evidentment, és impossible sense instruments. Tanmateix, el totalitarisme que usa la violència per tal de mantenir-se en el poder té, en els éssers humans sotmesos al silenci, el seu primer triomf donat que la paraula és l'acció per excel·lència i en conseqüència, els éssers humans emmudits segueixen fàcilment una original tendència a l'obediència que pot entendre's com a desig de repòs de l'acció.²³

Les pàgines precedents han estat un exercici per a contraposar nocions, detectar possibles influències mútues i posar en manifest la gran amistat que uní Arendt i Jaspers. Per reprendre les paraules clau del nostre títol, es pot afirmar que l'autoritat, que tant Arendt com Jaspers consideren necessària, està en crisi en el món contemporani que pateix alhora la pèrdua d'una veritable esfera política on autoritat i llibertat s'articulin a través de la *paraula* (en termes arendtians) o la *comunicació* (en termes jasperians), única manera per als éssers humans de trobar un sentit a l'existència. El desig de comprendre el sentit del món contemporani fou per a Arendt una preocupació constant, filosòfica però sobretot vital, irrenunciable perquè sense la comprensió se sentia incòmoda i estranya al món.

23. No crec oportú estendre'm aquí sobre les idees de quietud o repòs com a principis diferents de l'acció però igualment legítims en la tradició filosòfica.